

se izvršila inventura, onda će rečenica glasiti: *Radionica će sutra biti zatvorena radi inventure*. U prvom slučaju odverbnu oznaku možemo zamijeniti uzročnom rečenicom (*Radionica je zatvorena, jer se vrši inventura*), a u drugom slučaju namjernom (*Radionica će sutra biti zatvorena, da se izvrši inventura*).

Iz svega, što je rečeno o razlici u značenju između prijedloga »zbog« i »radi«, može se zaključiti, da je u Matoševu primjeru *Kada se ušeptrljše Zagrepčani radi onijeh grbova* (*Kip domovine*) pogrešno upotrijebljen prijedlog »radi« mjesto prijedloga »zbog«, jer je tu riječ o onima, koji su se ušeptrljili zbog postavljanja mađarskih grbova.

Evo na kraju nekoliko primjera pravilne upotrebe dotičnih prijedloga iz djela naših pisaca:

»Koliko li je puta prokleta to ime Glembajevih u sedmo i u deveto koljeno *zbog* zla i nesreće! (Krleža: O Glembajevima);

»A *zbog* čega to, *zbog* čega? *Radi* kore kruha za se, za obitelj, ... da, *radi* njih se ponizio, *radi* njih« (Cesarec: Brodolom obitelji Rožman);

»Tako se Ibraga rešio jednog dana da obiđe svoj čitluk i uzme svoj deo šljiva, koje su te godine rodile kao nikada, a *zbog* rata i promene još nisu bile obrane« (Andrić: Priča o kmetu Simanu);

»Posle je zanata *radi* u varoš otiš'o s njome« (V. Ilić: Zimska idila);

»Mali Perušina skoči na noge iz kukuruzovih klipova nastrtih u ležaju kraj ognjišta *zbog* pomanjkanja slame« (Kaleb: Odlazak Perušine).

O PRIDJEVIMA NA -a(n) i -lživ OD ISTOG KORIJENA ILI OSNOVE

Uladimir Anić

Kad se u gramatikama govori o značenjima, koja imaju pridjevi s jedinim nastavcima, posebno se spominju primjeri za svaki nastavak, a ne spominje se česta pojava pridjeva izvedenih od istog korijena ili osnove s različitim nastavcima.¹ Nas upravo zanima, kakvu vitalnost u tom slučaju pokazuju nastavci -(a)n i -lživ, kad tvore pridjeve od istog korijena ili osnove.

I. O pridjevima na -(a)n već je bilo govora u »Jeziku«,² pa je rečeno, da je dominantno značenje, koje taj nastavak pridjevu daje, kakav je tko ili kakvo je što, dakle značenje *kakvoće*. Evo nekih od tih pridjeva: *hladan, gladan, svijestan, bijedan, oblačan, razuman, stidan, taman, tješan, vrijedan, ljubezan* i t. d. Značenje *kakvoće* dominantno je, pa ostaje,

¹ A. Leskien: Grammatik der serbo-kroatischen Sprache, Heidelberg 1914., T. Marčić: Gramatika hrvatskoga ili srpskog jezika, II. izd., Zagreb 1931., Brabec-Hraste-Živković: Gramatika hrvatskoga ili srpskog jezika, Zagreb 1954.

² N. Rončević: »O nazivu glagola sa dva vida«, *Jezik*, 1957./58., 40—46.

i kad je nastavak proširen: -ov(a)n, -ev(a)n, -t(a)n, -et(a)n, -ovet(a)n, -ah(a)n, -š(a)n.

Maretić³ kaže, da se -(a)n veže obično s imeničnim osnovama, rjeđe s pridjevskim i neposredno s korijenima, a kako je nekad umjesto a bilo ѣ, glasovi k, g, h prelaze u č, ž, š, a isto tako i c u č: *budan, bijedan, blatan, bolestan, čudan, dužan, gladan, hladan, jasan, koristan, ledan, mastan, miran, oblačan, olovan, pametan, pravičan, pristupačan, probitačan, pšeničan, rodan, ružan, siromašan, slavan, sraman, stran, taman, tijesan, tričan, vičan, vrlatan*. Kad se nastavkom -(a)n tvori pridjev od pridjeva, onda nema razlike u značenju: *milostivan*.

Nastavak -ljiv veže se s osnovama imeničnim, pa znači »obilat ili zabaavljen onim, što temeljna imenica znači« (na pr. *crvljiv*) ili glagolskim, pa znači »datko čini ono ili da se nanjemu čini ono, što temeljni glagol znači« (na pr. *nasrtljiv*).⁴ Maretić daje primjere: *bodljiv* (koji bode), *brižljiv* (koji je pun brige), *crvljiv, dimljiv, dosjetljiv, dočekljiv, govornjiv, kidljiv, kvarljiv, lažljiv, marljiv, mirišljiv, nasrtljiv* (koji nasrće na druge), *osvetljiv, osjetljiv, plačljiv, pokapljiv, prevanljiv, proždrljiv, promjenljiv, radljiv, sanljiv, smješljiv, stidljiv, šaljav, ušljiv, vidljiv, zagušljiv*.

Gramatika Brabca-Hraste-Živkovića⁵ kaže, da »u velikoj mjeri imati ono, što temeljna imenica označuje, ili u punoj mjeri raditi glagolom označenu radnju znače pridjevi: *govornjiv, lažljiv, kradljiv, marljiv, osjetljiv, nasrtljiv, plačljiv, stidljiv, ušljiv, žučljiv*. Isto tako, pridjevi izvedeni od glagolske osnove znače, da se radi ono, što glagol znači, a izvedeni od imenične osnove imaju ono, što imenica znači, ako su izvedeni među ostalim nastavcima -ov(a)n, (*plovan*), -š(a)n (*imašan*), -t(an) (*umjetan*) ili -iv (*milostiv*), -ljiv, koji također može biti proširen: -ajiv, -ažljiv, -ežljiv, -tljiv.

Tako gramatike. Ako bismo sada pokušali mehanički svim tim pridjevima nastavak -ljiv zamijeniti nastavkom -(a)n i obratno, zaplovili bismo dakako morem nepostojećih oblika, koji ne bi imali što da znače: **bodan; *crvan* i t. d. No ima pridjeva, koji u svakodnevnoj praksi književnog jezika imaju dvojake nastavke od istog korijena ili osnove, a gramatike ih ne spominju: *bolestan-bolešljiv, brižan-brižljiv, diman-dimljiv, dostižan-dostiživ, dohvatan-dohvatljiv, grabežan-grabežljiv, govoran-govornjiv, iscrpan-iscrpljiv, jedan-jedljiv, kišan-kišljiv, krmeljan-krmeljiv, kvaran-kvarljiv, lažan-lažljiv, loman-lomljiv, maran-marljiv, mirisan-mirišljiv, medan-medljiv, mutan-mutljiv, osjetan-osjetljiv, pokretan-pokretljiv, plačan-plačljiv, popravan-popravljiv, poučan-poučljiv, razgovoran-razgovornjiv, razo-*

³ Ib., str. 314.

⁴ Ib., str. 319.

⁵ Ib., str. 169., 170.

ran-razorljiv, razuman-razumljiv, stidan-stidljiv, upotreban-upotrebljiv, strašan-strašljiv, vidan-vidljiv, zaglušan-zaglušljiv, zasitan-zasitljiv, žučan-žučljiv.

II. Odmah se može vidjeti, da značenja tih dvojnih oblika u većini slučajeva nisu ista, iako i jedni i drugi potpadaju pod značenje kakvoće.

Brižan sollicitus (Vuk, ARj.) »koji je u brizi, koga briga mori«. ARj.⁶ kaže, da od XVI. stoljeća dolazi samo u tom smislu u narodnom govoru (*Gdi s' sad mrtva, brižna i svenula u toj boli*, A. Čubranović). **Brižljiv** sollicitus, koji se brine, da mu je sve, što radi, kako treba, diligens (*Da bi samo drugi tako brižljivi bili kako si ti*, M. A. Reljković). **Jedan** (isp. *jedak, jedovit*) postaje od jed, u Vuka zornig, giftig, iratus (*Jedan kako ljuta zmija*). **Jedljiv** »koji se lasno jedi« u Vuka jäh-zornig, iracundus. **Lažan** falcus, fictus, adulterinus, simulatus, »koji uprav pripada laži, te nije isto što i laživ, lažljiv, premda se često nalazi i u ovome značenju«; **lažljiv** označuje onoga, koji laže (*lažljivo staklo svaku stvar veću pokazuje*, J. Raić). **Govoran** verbalis, koji pripada govoru, koji se govori; **govorljiv**, koji rado i mnogo govori, u Vuka der gerne spricht (*Bokelj je ozbiljan, govorljiv i pun ponosa*, S. Ljubiša). **Mutan**, u ARj. turbidus, »u pravom smislu onaj, koji nije bistar, čist, vedar«, u Vuka trüb; **mutljiv**, koji rado muti, aufrührerisch, turbulentus (mutna voda, mutljiv čovjek). **Vidan** je u Vuka hell, licht, lucidus (vidna noćca); ne bilježi **vidljiv**, ali je u Broz-Ivekovićevu Rječniku ono, »što se može vidjeti, sichtbar, visibilis: *Uoda je između četiri vidljive stihije svijeta najljepša*.

* * *

*

No ima niz primjera, u kojima se značenja tih pridjeva ne će kao u navedenim primjerima oštro razlikovati, već će se doticati, ali jedan u paru ima značenje, koje drugi nema.

Diman (dim + ѓнъ) je onaj ili ono, što se dimi (*Dimna* glavnja ognja živa, Kavanjin), **dimljiv** (dim + lživъ) fumosus, raucherig (u Vuka *dimljiva rakija*) ili koji zaudara dimom, ali je stup od dima *dimni stup*; **grabežljiv** (*grabežne ptice*), **grabežljiv**, koji se bavi grabežom, koji živi grabežom, koji grabi (*Ukovi grabežljivi nasrcu na njega*), ali samo *grabežno umorstvo*; **mirisan**, onaj, koji miriše, mirišljiv u Vuka wohlreichend, bene olens (*Cedar je stablo mirišljivo*), ali ARj. bilježi samo *mirisni trgovci*; **plačan**, plorans, lacrimosus, tristis, koji pripada plaču, koji plače. **plačljiv**, koji često mnogo plače (u Vuka:

⁶ Objašnjenja su, gdje nije posebno navedeno, iz ARj.

Muško mi čedo plačljivo), ali samo *plaćan obraz*; popravan, koji je u vezi s popravljanjem, popravkom, verbesserlich, t. j. onaj, koji se može popraviti, popravljiv verbesserlich, onaj, koji se može popraviti, ali samo *popravni dom*; za prijevaran (u Vuka falsch) ARj. kaže, da je isto što i prevarljiv (u Vuka betrügerisch) — *Svit privarljiv obraz kaže*, ali u komentarima zakonskih tekstova pravnici će reći samo *prijevaran način*; razgovoran je, koji rado i lijepo govori (*Razgovorni u duši smo, a u srcu veseli smo*, Margitić), razgovorljiv, koji rado razgovara (u Divkovića ima primjer *Pjeva pjesni ljubeznive i razgovorljive!*), ali imamo samo *razgovorni jezik*. Dalje: kvaran, na kojem je kvar, u Vuka verdorben, corruptus (*Trgovci kada kvarne stvari za dobre prodaju*), kojemu je šteta učinjena, nanesena (*Ako ne bude meda ovi dana, hoćemo bit kvarni*), stidan u Vuka schamhaft, pudens (*Malo živjet stidan na svijetu*), stidljiv schamhaft, geschämig, pudibundus (usp. postidan, sramežljiv, srameć), ali u stalnoj su upotrebi *kvarljiv* (rječnici ga ne bilježe), kao onaj, koji se može kvariti, a u medicinskoj terminologiji stidna žlijezda, kost i t. d. (Medicinski leksikon, izd. Med. knj., Bgd-Zgb 1957.). Tu su i primjeri, koje rječnici ne bilježe ili ne bilježe jedan od oblika: *dohvatan-dohvatljiv, razoran-razorljiv, žučan-žučljiv*. No terminologije — sportska, vojna i medicinska — znaju samo za *dohvatnu vožnju, razornu bombu i žučni kamenac* (op. c.).

III. Svakom pridjevu, koji ima jedan od tih nastavaka, ne može se, kako smo vidjeli, dati drugi. Između parova, gdje se to može, ne mora postojati razlika u značenju, pa je često i nema u rječnicima (*maran* u ARj. koji mnogo mari, isp. *marljiv*, koji mnogo mari za posao, pomnživ, radljiv; *pokretan-pokretljiv, iscrpan-iscrpljiv, krmeljan-krmeljiv* i t. d.). No može se zaključiti, da nastavci *-(a)n* i *-ljiv* imaju snagu, da većem dijelu tih pridjeva nametnu svoja značenja, i kad je osnova glagolska i kad je imenična.

Podijelivši ih u dvije veće grupe, dobili smo jednu, u kojoj se značenja potpuno razlikuju, i drugu, u kojoj se osnove tako odupiru, da se značenja pridjeva mijesaju. Međutim, u ovoj grupi jedan od pridjeva uvijek ima posebno značenje, koje drugi nema, pa ma samo u jednom obliku ili primjeru.

Na temelju pridjeva iz gramatika i rječnika, kao i na temelju primjera iz svakidašnje jezične prakse, od kojih svi nisu ni pobilježeni u rječnicima, može se zaključiti, da je nastavak *-(a)n* produktivan nosilac posebnih značenja, najčešće *kakvoće* ili *pripadanja* (najčešće u pridjeva, koji dolaze samo u određenom obliku), a da je nastavak *-ljiv* dosljedan nosilac značenja, da netko ili nešto »*ima ono, što temeljna imenica znači*« ili »*čini ono ili se na njemu čini ono, što temeljni glagol znači*«. Tako i dalj-

nja razgraničenja treba tražiti u smislu tih dvojnosti.⁷ Onome, što je rečeno u gramatikama, može se usto dodati, da je nastavak -ljiv još i nosilac značenja osobine ili svojstva, da netko ili nešto može imati ili činiti ili da se na njemu tek može činiti ono, što temeljna imenica ili glagol znači (*lomljiv*), a ne samo da čini ili ima.

Usporedbom navedene građe iz gramatika i rječnika s primjerima iz novije svakidašnje jezične prakse i iz terminologija pojedinih struka može se zaključiti, da je račvanje tih pridjeva u većoj mjeri novija pojava i da ih jezik stvara ondje, gdje je to potrebno.

JEDNA POTREBNA, ALI NEADEKVATNA RIJEČ

(Svršetak)

Zlatko Vince

II.

Možda se *ćorav* upotrebljava u raznim našim govorima bez prizvuka neke podrugljivosti. Poznato mi je, na pr., da u nekim krajevima (u Đakovštini) podrugljivo značenje ima izvedenica *ćoro*, dok pridjev *ćorav* ne sadržava u sebi nikakve pejorativnosti. Druga je situacija, mislim, u govoru gradskog stanovništva. Tamo se pazi, da se kojom riječi ne povrijedi čija osjetljivost, da se čija mana imenuje sa što blažom i indirektnom formom. Mislim, da je turska riječ *ćorav* takav izraz, koji u sebi ima za današnjeg gradskog čovjeka nešto podrugljivo u sebi, pa tu riječ ne bi upotrebio u običnoj njezinoj službi. Uostalom, kulturni čovjek pazi, da u svim situacijama ne upotrebljava ni druge neke riječi, kao na pr. pridjev *šepav* i sl. U prisutnosti čovjeka bez jednog oka ili onoga, koji je slijep na jedno oko, ne ćemo redovno reći, da je *ćorav*. Danas, mislim, ne možemo objektivno i s izrazom konstatacije upotrebljavati taj pridjev. U priručnicima okulistike, bar u Hrvatskoj, ne ćemo ga naći. Mislim, da pridjev *ćorav* nije postao termin, kako je postao u francuskom *borgne*. Tako otprilike osjeća suvremeni gradski čovjek, bar na zapadnom teritoriju naše jezične zajednice.

Mislim, da je takva situacija i u književnosti, pa onda i u književnom jeziku. Trebalo bi to potvrditi primjerima iz djela suvremenih naših pisaca. Kada izade rječnik hrvatskosrpskog suvremenog jezika, što ga spremaju Matica Hrvatska i Matica Srpska, moći će se i to pitanje, kao i mnogi dru-

⁷ Rasvijetliti svaki pojedini primjer i stilističke razlike u pojedinih pisaca prelazi okvire ovoga članka. Ali ova zapažanja mogu nam praktički pomoći ondje, gdje razlika nije odmah jasna, a i kao putokaz za tvorbu novih oblika. Tako, ako želimo izbjeći »dirigirane projekte«, onda oni ne će biti »upravljeni« (dakle pridjev trpni!), kako se može ponegdje sresti, već upravljeni.